

• ПИТАННЯ ТРУДОВОГО ТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА •

М. ІНШИН

завідувач кафедри трудового права та права
соціального забезпечення

Київського національного університету імені
Тараса Шевченка,

доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент НАПрН України

УДК 349.2

Значення захисту трудових прав працівників у становленні правової держави

У статті проаналізовано теоретичні підходи щодо сутності та значення захисту трудових прав людини, визначено його важливу роль в умовах становлення правової держави. Автором надано дефініції таких досліджуваних понять, як «право на захист», «форми захисту трудових прав працівників», «засоби захисту трудових прав працівників».

Ключові слова: правове регулювання, захист трудових прав, працівник.

Україна спрямована на домінування тих соціальних та правових цінностей, які є ключовими в європейській та світовій спільноті. Обов'язковими умовами при цьому є економічна, правова, політична і культурна інтеграція. Формування правової держави в Україні є надзвичайно складним, багатоплановим процесом, що передбачає не лише формування структур влади, які здатні забезпечити дотримання законності і прав громадян, а й наявність широкого спектра політичних партій і рухів, соціальних груп і прошарків зі своїми

специфічними інтересами, особливою правовою, політичною, соціальною, економічною поведінкою [1, с. 204].

Правова та соціальна держава, яка є орієнтиром для України, забезпечує існування усіх прав, що проголошені в законодавстві, а також можливість їх захисту в разі порушення. Трудові права займають важливе місце серед інших категорій загальних прав людини, але незважаючи на це, існує потреба в їх належному та ефективному захисті, оскільки за умов економічної та політичної кризи в нашій державі

важко не те що знайти нову та високооплачувану роботу, а утриматись на своєму робочому місці. З огляду на це, в умовах сьогодення потребує особливої уваги реальний стан захисту трудових прав та шляхи його покращення.

Питання стосовно трудових прав та форм їх захисту свого часу були предметом досліджень М. Г. Александрова, П. В. Анісімова, Н. Б. Болотіної, В. С. Венедіктова, Л. Я. Гінцбурга, Г. С. Гончарової, В. В. Жернакова, П. І. Жигалкіна, С. О. Іванова, І. Я. Кисельова, Р. І. Кондратьєва, Л. І. Лазор, Р. З. Лівшиця, О. А. Лукашевої, М. В. Лушнікової, А. Р. Мацюка, Ю. П. Орловського, П. Д. Пилипенка, С. М. Прилипка, В. І. Прокопенка, О. І. Процевського, П. М. Рабіновича, В. Г. Ротаня, А. Г. Седишева, О. Ф. Скакун, Б. С. Стичинського, Н. М. Хуторян, Г. І. Чанишевої, О. М. Ярошенка та деяких інших вчених. Проте як у науковій літературі, так і у чинному законодавстві й досі відсутня загально визнана позиція щодо розуміння важливості подальшого дослідження засобів захисту трудових прав за сучасних умов становлення України як правової держави, що підкреслює *актуальність* обраної тематики наукового пошуку та визначає її *мету*. Завданням цієї статті є аналіз сучасних наукових поглядів на захист трудових прав та його форми і засоби. *Наукова новизна* статті визначається тим, що в ній на основі правового аналізу сучасних теоретичних підходів щодо сутності та значення захисту трудових прав людини визначена його важлива роль для правової держави, надано конкретні пропозиції та рекомендації щодо удосконалення

нормативно-правових актів із зазначених питань.

Право на захист є гарантією належної реалізації прав людини, зокрема й у сфері трудової діяльності. Усі люди мають право захищати свої права від порушень та протиправних посягань будь-якими засобами, не забороненими чинним законодавством. Право на захист людина може реалізувати як особисто, так і за допомогою правозахисних організацій, органів, осіб (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, об'єднання громадян, профспілки тощо). Саме держава шляхом прийняття законів проводить регулювання правової поведінки громадянина. Правовий стан, на думку В. Кудрявцева, має два види: 1) «матеріальні» дії – здійснення своїх прав, виконання обов'язків, соціально-правова активність; 2) «інструментальні» дії – набуття прав і обов'язків; захист своїх прав і законних інтересів [2, с. 132]. Отже, матеріальна мета – це мета охорони прав і їх регулювання. Будь-яка правова «матеріальна» поведінка має юридичну форму, тобто визначену законом чи іншим нормативним актом сукупність процедур, здійснюваних для досягнення певного матеріально-правового результату [3, с. 13].

В умовах становлення правової держави дуже важливе місце серед існуючих засобів захисту трудових прав займають саме правові інструменти. До таких юридичних інструментів, що мають на меті захист трудових прав працівників, доцільно віднести перш за все конституційне право громадян на оскарження до суду неправомірних дій роботодавців (ст. 55 Конституції Укра-

їни), також існування певної системи органів, що можуть розглядати справи щодо захисту трудових прав, основне місце серед яких, безсумнівно, посідають суди.

Необхідно наголосити на тому, що з питань захисту прав громадянина, зокрема й у сфері праці, серед науковців існує декілька позиційних напрямів. Річ у тім, що, як вказує О. В. Іванов, «захист суб'єктивних прав полягає у вчиненні юрисдикційним органом держави певних владних дій, спрямованих на забезпечення уповноваженій особі можливості реалізації належного їй права й на примус зобов'язаних осіб до здійснення певних дій на користь уповноваженого» [4, с. 151]. С. Сабіке-нов конкретизує мету захисту прав людини та підкреслює, що захист суб'єктивних прав та інтересів, що охороняються законом (у широкому розумінні слова) – це здійснювана у встановленому законом порядку правозастосовна діяльність органів держави, зумовлена порушенням або заперечуванням суб'єктивних прав і інтересів громадян, що охороняються законом, мета якої полягає у відновленні або підтвердженні цих прав та інтересів [5, с. 62]. Обидва визначення об'єднує те, що суб'єктами, які забезпечують захист прав, є лише органи держави. Вважаємо, що вказане обмеження може дещо звужувати поняття захисту трудових прав працівників, оскільки необхідність у зверненні до державних органів щодо захисту може виникнути лише тоді, коли без їх втручання відновлення порушеного права ускладнюється чи взагалі може стати неможливим. Тому доцільно приєднатися до більш про-

дуктивного визначення захисту прав, відповідно до якого захист права являє собою примусову правову, організаційну, матеріально-правову, процесуальну та іншу діяльність органів державної влади і управління, правоохоронних органів, громадських об'єднань, посадових осіб і державних службовців, а також громадян і не громадян, здійснювану законними засобами, з метою підтвердження або відновлення оскарженого чи порушеного права людини [6, с. 270–271]. Одразу зрозуміло, що вказане визначення має універсальний характер та може бути пристосоване до захисту безпосередньо трудових прав працівників, оскільки він також може здійснюватися і органами державної влади, правоохоронними органами, громадськими об'єднаннями, правозахисними організаціями, посадовими особами та державними службовцями, а також громадянами та працівниками, так званий самозахист. З огляду на це, на наш погляд, під засобами захисту трудових прав працівників доцільно розглядати сукупність правових прийомів та процедур, спрямованих на зняття обмежень на здійснення трудових прав та поновлення порушених трудових прав із метою їх подальшої належної й ефективної реалізації, що може здійснюватися державними органами, правоохоронними органами, громадськими об'єднаннями, правозахисними організаціями, посадовими особами та державними службовцями, а також безпосередньо працівниками. Аналіз законодавства і правової літератури свідчить, що захист трудових прав працівників містить: право на захист, засоби захисту та форми захисту.

Важливо зауважити, що захист трудових прав може реально здійснитися лише за наявності правового встановлення права на захист права, тобто його закріплення в конкретній правовій нормі конкретного нормативно-правового акта. Цікаво, що право на захист у галузевих науках, зокрема й у загальній теорії права, розглядається з різних аспектів.

Серед основних підходів до цього правового явища доцільно виділити два підходи. Так, В. П. Грибанов вважає, що право на захист є однією з правомочностей суб'єктивного права, що дає змогу застосувати до правопорушника заходи примусового впливу [7, с. 155].

Представник іншого підходу до цієї проблеми, О. В. Іванов, вважає, що право на захист не є властивістю самого суб'єктивного права, – це самостійне право, хоча й тісно пов'язане із суб'єктивним правом [4, с. 47–48]. На нашу думку, право на захист є самостійним, універсальним, конституційним правом людини. Тому продовження цієї дискусії непродуктивне.

Право людини на захист своїх прав встановлено законодавчо й існує об'єктивно, тобто незалежно від того, відчуває потребу в ньому людина чи ні [8, с. 17]. Зміст права на захист визначається вимогою уповноваженого суб'єкта до правопорушника або особи, що оскаржує його інтерес. Зміст права на захист містить у собі два види можливостей: матеріально-правові і процесуальні. Матеріально-правовий зміст права на захист охоплює: право людини використовувати проти правопорушника і для захисту свого

права власні дозволені законом примусові дії (самозахист) [9, с. 35–40]; право уповноваженої особи самій застосовувати до правопорушника заходи оперативного впливу; право людини звернутися до органів державної влади й місцевого самоврядування або громадських об'єднань із вимогою примусити зобов'язану особу до правомірної обов'язкової поведінки; право звернутися до міжнародних організацій із захисту прав і свобод людини, якщо вичерпані всі наявні внутрішньодержавні засоби правового захисту [10, с. 32–40].

Застосування того чи іншого засобу захисту трудових прав працівників визначається та залежить від характеру конкретного порушеного трудового права. Щодо процесуального змісту права на захист трудових прав працівників, то мова має йти про: право працівника звернутися за захистом порушеного трудового права до будь-якого державного органу або громадського об'єднання в будь-якій законній формі, чи взагалі захищати себе самостійно; право на користування передбаченими законом саме процесуальними правами, які встановлено для конкретної форми захисту трудових прав, і, безумовно, про право на оскарження в судовому, адміністративному або громадському порядку рішення органу чи особи, до якої вже звернувся працівник з питань захисту свої порушених трудових прав.

Таким чином, право працівника на захист своїх трудових прав є правовою можливістю працівника використовувати з метою захисту своїх трудових прав встановлені в нормативно-правових актах примусові дії або звернутися

до відповідних компетентних державних чи міжнародних органів, інституцій та осіб щодо подальшої реалізації свого права на захист з метою відновлення порушених трудових прав.

Отже, право на захист – це ще не є безпосередньо захист порушених трудових прав працівника. Реалізацію свого права на захист порушених трудових прав працівник може здійснити у різних формах та шляхом використання різних правових засобів захисту.

З огляду на це під формами захисту трудових прав працівників доцільно розглядати правовий комплекс особливих юридичних процедур, які можуть здійснювати правозастосовні та правозахисні органи (інституції, особи), і безпосередньо працівники в межах відповідного правозахисного процесу, що мають на меті реальне відновлення порушених трудових прав та подальшу передбачену чинними нормативно-правовими актами відповідну компенсацію за їх порушення матеріального, морального чи організаційно-правового характеру.

У зв'язку з цим під засобами захисту трудових прав працівника потрібно розуміти конкретні правові процедури, що здійснюються правозастосовні та правозахисні органи, інституція, особи (у разі звернення до них працівника)

і безпосередньо працівник у межах правозахисного процесу обраної ним конкретної правової форми захисту порушених трудових прав.

Важливо підкреслити, що вибір конкретного засобу захисту трудових прав працівників доцільно визначати на підставі: характеру порушених трудових прав та наслідків такого порушення; особливостей правозахисної компетенції певного органу, до якого звертається працівник; процесуальних особливостей розгляду звернення працівника (порядок подання скарги, строки та порядок розгляду, виконання рішення тощо); реальних організаційно-правових можливостей працівника самостійно захистити свої порушені трудові права.

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, доцільно зробити висновок, що правове регулювання засобів захисту трудових прав працівників в умовах становлення України як правової держави перебуває у досить якісному стані, однак потребує удосконалення, внесення поправок та реформ з метою укріплення непорушності трудових прав працівників на практиці. Захист трудових прав працівників є важливою складовою демократичного, правового і соціального суспільства, яким прагне бути Україна.

Список використаної літератури

1. Бохонко М. Проблеми побудови правової держави в Україні [Електронний ресурс] / М. Бохонко. – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/15068/1/110_Bokhonko_204_206_69_stud_conf.pdf.
2. Кудрявцев В. Н. Правовое поведение: норма и патология / В. Н. Кудрявцев. – М. : Наука, 1982. – 287 с.
3. Горшенев В. М. Процессуальная форма и ее социально-юридические возможности в социалистическом обществе / В. М. Горшенев, П. Е. Недбайло // Юридическая процессуальная форма: теория и практика. – М. : Юрид. лит., 1976. – С. 7–53.
4. Иванов О. В. Защита субъективных прав и проблема истины в гражданском процессе / О. В. Иванов // Вестн. МГУ. Серия право. – 1996. – № 2. – 241 с.

5. Сабикенов С. К. Некоторые вопросы защиты субъективных прав и охраняемых законом интересов советских граждан / С. К. Сабикенов // Проблемы государства и права : тр. науч. сотр. и асп. Вып. 9. – М. : ИГП АН СССР, 1974. – С. 61–68.
6. Парламентаризм в Україні: теорія та практика : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – К. : Книга, 2001. – 660 с.
7. Грибанов В. П. Пределы осуществления и защиты гражданских прав / В. П. Грибанов. – М. : Изд-во МГУ, 1972. – 284 с.
8. Конституційні права і свободи людини та громадянина («круглий стіл») // Право України. – 1997. – № 9. – С. 17–18.
9. Гориславський К. Гарантії права людини на самозахист та здоров'я / К. Гориславський // Право України. – 2001. – № 35. – С. 35–42.
10. Рабінович П. Рішення Європейського суду з прав людини спроба концептуально-методологічного аналізу // Право України. – 1997. – № 12. – С. 32–44.

Стаття надійшла до редколегії 04.06.2014.

Иншин Н. Значение защиты трудовых прав работника в становлении правового государства

В статье проанализированы теоретические подходы к сущности и значению защиты трудовых прав человека, определена ее важная роль в условиях становления правового государства. Автором представлены дефиниции таких анализируемых понятий, как «право на защиту», «формы защиты трудовых прав работников», «средства защиты трудовых прав работников».

Ключевые слова: правовое регулирование, защита трудовых прав, работник.

Inshin N. Value of protection of workers labor rights in the formation of the legal state

This article examines theoretical approaches to the nature and importance of protection of labor rights, defined its important role in law state. The author has provided definitions of the studied concepts like «right to protection», «forms of protection of workers labor rights», «means of protection of workers labor rights».

The author observes that the protection of labor rights can actually be realized only with the legal establishment of the right to protection of law, that it is securely attached to a particular legal norm of a particular legal act.

Employee's right to protect their labor rights is a legal opportunity to use the employee to protect their labor rights established in legal acts of enforcement action or consult the relevant competent national or international bodies, institutions, and individuals to further their right to protection in order to restore disturbed labor rights.

Outlined that under the forms of protection of workers labor rights should be considered as legal complex of special legal procedures that can make law enforcement and human rights agencies (institutions, individuals), and directly relevant staff within the human rights process, aimed at the restoration of disturbed real labor rights and further provided valid regulatory acts of adequate compensation for violations of the material, moral or organizational-legal character.

It is concluded that the legal regulation of means of protection of workers labor rights in conditions of Ukraine as the law state is in good enough conditions, but needs improvement, amendments and reforms to strengthen the inviolability of workers labor rights in practice. Protection of workers labor rights is an important part of democratic, legal and social society, which tends to be Ukraine.

Keywords: legal regulation, protection of labor rights, worker.